

Політична філософія неоконсерватизму: реконструкція світоглядних парадигм

Проаналізовано основні засади політичної філософії неоконсерватизму в контексті реконструкції світоглядних парадигм. Їх реконструкція в політичній філософії неоконсерватизму дала можливість визначити їх основні принципи: спадкоємність, стабільність, порядок, державний авторитет, свобода, песимізм. Звернено увагу, що неоконсерватизм врахував складнощі сучасного світу, визначив коло проблем в усіх сферах суспільства. Для його політичної свідомості характерне акцентування уваги на філософській антропології, проблемах релігії, традицій і прогресу. В якості одного з фундаментальних інститутів разом з сім'єю, мовою, правом неоконсерватори розглядають державу, бачачи в ній засіб «приборкання злочинних схильностей людини», за допомогою якої «люди захищаються від самих себе». Політична теорія неоконсерватизму виходить з ідеї сильної держави і порядку. Сильна, навіть авторитарна держава – основа соціального і політичного розвитку суспільства, стабільності і порядку. Неоконсерватори також підкреслюють важливість особистої автономії свободи, яка, проте, не є метою в собі, але лише засобом для досягнення блага, що формується і розвивається тільки в співтоваристві.

Ключові слова: консерватизм, неоконсерватизм, політична філософія, ідеологія, політика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Моделювання «власного» шляху розвитку держави, формування політико-ідеологічних орієнтирів та установок з необхідністю вимагають аналізу класичних політичних ідеологій, їх ціннісних орієнтацій і практичних установок. Серед значної кількості ідейно-політичних течій, що існують у сучасному світі значне місце належить консерватизму.

Протягом багатьох десятиліть консерватизм розглядався здебільшого негативно, як те, що асоціюється з віджилим, застарілим, тим що заважає прогресу. Сьогодні відсутнє обґрунтування теорії консерватизму, методологія її дослідження.

Метою статті є спроба реконструкції світоглядних парадигм політичної філософії неоконсерватизму яке ґрунтується на вихідних принципах класичного консерватизму.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми дослідження феномену консерватизму, його підстав і цінностей справедливо пов'язують з «пророком» консерватизму Е.Берколе. Подальше дослідження основних засад ідеології, політики і політичної філософії консерватизму і неоконсерватизму пов'язують з дослідженнями Р. Батлера, Л. де Бональда, О. В. Бабкіної, М. Вебера, У. Вордсворра, Р. М. Габілової, К. С. Гаджієва, А. А. Галкіна, В. Н. Гарбузова, А. Гелена, Ф. Генуа, Г.-К. Кальтербрунера, Р. Керка, С. Колріджа, І. Крістола, В. Кучадського, Ф. Ламенне, В. Липинського, Г. Люббе, А. Ю. Мельвіля, Ж. де Мейро, Р. Нісбета, М. Оукшота, К. Поппера, П. Ю. Рахшміра, Р. Скротона, О. Соболя, А. де Токвіля, С. Хангінгтона, М. Шелера, Р. Шуттінера та інших.

В працях цих дослідників конкретизувалися вихідні принципи, підстави, система цінностей консерватизму, їх екстраполяція у неоконсерватизмі.

Здебільшого увага зверталася на консерватизм як тип політики та консерватизм як ідеологію. В той же час політична філософія консерватизму, яка володіє певною самостійністю, залишалася менш досліджуваною.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сьогодні існують об'єктивні труднощі в осмисленні феномену консерватизму. Вони пов'язані з тим, що поперше, довгий час у нас існувала тенденційна оцінка консерватизму. Відповідно склався негативний стереотип пов'язаний з отождненням консерватизму з реакційним світоглядом. Іншою труднощію можна вважати фактичну відсутність фахівців з даної проблематики. І, нарешті, існують труднощі методологічного характеру. Консерватизм як система певних цінностей входить за межі раціоналістичної традиції. В ньому істотну роль відіграють ірраціональні, релігійно-містичні, підсвідомі моменти.

Необхідно звернути увагу на те, що поняття «консерватизм» поєднує в собі три феномена. Перший – функціональний. В кожній системі реалізується дві основні функції, які підтримують її існування. Одна – накопичення і передача інформації, інша – сприйняття нової інформації і адаптація до неї. Функція збереження і передачі інформації може бути охарактеризована як консервативна, оскільки є консервативна функція в її носія. У структурованому суспільстві це певні соціальні і демографічні групи.

Другий феномен, який описується поняттям «консерватизм», проявляється у сфері поведінки і визначає форми і методи поведінки при вирішенні суспільних проблем.

Третій феномен вказує на існування консерватизму як ціннісної ідеологічної системи. Саме даний феномен заслуговує на основну увагу.

Проте, окремі дослідники (Р. Керк, Р. Шуттінгер), акцентують увагу на тому, що консерватизм не є ані політичною системою, ані ідеологією у сенсі цільної сукупності поглядів на людину і всесвіт. Консерватизм, на їхню думку, є методом, що визначає підхід до суспільного ладу, а також являє собою деяку схильність.

У стислому вигляді сучасний консерватизм можна охарактеризувати виокремивши п'ять підставових принципів або «схильностей».

1. Історія містить божественний задум, обов'язок людини полягає у дотриманні Богом даних незмінних моральних законів.

2. Порядок та стабільність є найважливішими вимогами до будь-якого врядування; цієї мети найкраще можна досягти з допомогою певних обмежень та пошанування традицій.

3. Різноманітність у багатьох відношеннях є бажанішою ніж одноманітність, а свобода є важливішою за рівність.

4. Справжнім призначенням людини є моральне життя, а не життя як таке. Потрібно, отже, віддавати перевагу честі та обов'язку над звичайним пошануванням індивідуальності.

5. Сила людського розуму має певні межі. Відповідно до цього, потрібно підтримувати здоровий скептицизм щодо абстрактних принципів, щодо інтелектуалізму та щодо будь-яких величних реформаторських планів.

Із цих п'яти принципів впливає більшість настанов консервативної традиції [5, с.21].

Об'єктивною основою появи неоконсерватизму була структура кризи світової економіки, яка показала недостатність попередніх реформ і яка вимагала більш радикальних засобів. Крім того, зростання популярності консервативних ідей в даний період було пов'язане, по-перше, з дискредитацією традиційних для лібералізму 60-х років ХХ-го століття оптимістичних соціально-філософських концепцій і технократичних схем типу «суспільство добробуту», «постіндустріального суспільства» тощо. Їх соціально-політичні прогнози – «класовий мир» і «соціальна інтеграція» – були розвіяні масовими рухами соціального протесту. По-друге, надання популярності лібералізму, певному зростанню інтересу до консервативних соціально-філософських ідей у значній мірі сприяли також стан лівого радикалізму та кризові явища в ідеології «нових лівих».

Важливою причиною становлення неоконсерватизму було те, що він – своєю ідеологією, політикою – намагається активно задовольняти суспільні потреби в загальнолюдських цінностях. Виступаючи за збереження існуючих структур, він дбає про збереження духовних основ людського співжиття, певних моральних традицій. Традиція, мораль, свобода і відповідальність, природна нерівність людей – ці засади складають нарізні принципи сучасного консервативного світогляду.

Аналізуючи неоконсерватизм слід зазначити, що він являв собою поєднання різних ідей, мотивів, настроїв. Всі варіанти сучасного неоконсерватизму як на національному, так і на міжнародному рівнях об'єднані певним комплексом концепцій, ідей, принципів, ідеалів, які в сукупності складають течію консерватизму як особливого типу суспільно-політичної думки.

Незважаючи на багатоманітність відтінків, які існували в історичному минулому тієї чи іншої країни і своєрідність соціально-економічної ситуації, консерватизм має ряд постійних тем або мотивів, по-перше, це тема захисту традиційних цінностей, повага авторитетів, дисципліни, моралі, норм і обов'язків індивіда, основних суспільних інститутів – сім'ї, релігії, общини. По-друге, тема культурної кризи, трактованої як криза основ, на яких ґрунтується суспільство. По-третє, ідея соціальної стабільності, розуміння того, що нестабільність перешкоджає корисним соціальним перетворенням. По-четверте, тема примату ринку в економічній структурі суспільства. По-п'яте, критика «держави

загального добробуту», яка виступає в ролі авторитарного захисника суспільства і з необхідністю породжує гегемонію бюрократії.

Неоконсерватизм враховував труднощі реального світу, визначив коло проблем у всіх сферах суспільства. Для його політичної свідомості характерно зосередження на філософській антропології, на проблемах релігії, традицій і прогресу.

Політична теорія неорконсерватизму виходить з ідеї сильної держави і порядку. Сильна, навіть авторитарна держава – основа соціального і політичного розвитку суспільства, стабільності і порядку.

Соціальна концепція неоконсерваторів, виходячи з існування соціальної нерівності, ґрунтується на антигегемонізмі. Штучне зрівняння шкідливо, оскільки підриває природний порядок. Слід говорити про «рівність можливостей», але не про «рівність результатів» [3, с. 153].

У праця сучасних представників консервативної думки звертається увага на те, що консервативна теорія починається з антропології. Консервативна модель взаємовідносин людини і суспільства виникла як реакція на просвітницьку модель. Остання підкреслювала роль вільного, «природного» індивіда, який керуючись вимогами розуму добровільно заключив суспільний договір і вступив у відношення братерства, справедливості та рівності із собі подібними.

Заперечуючи ідеї суспільного договору, суверенності прав народу, представники консерватизму стверджували, що люди не народжуються вільними і рівними, не мають ніяких «природних прав» і тому не можуть вільно домовлятися про створення суспільства і встановлювати бажані для них в даний момент закони.

Неоконсервативне людинознавство сприйняло тезу А.Гелена про людину як біологічно недосконалу істоту, у якої (на відміну від тварин) недостатньо розвинута система інстинктів і внаслідок цього вона погано прилаштована до життя. Своєрідна «добудова» людини, на думку неоконсерваторів, відбувається за допомогою соціальних інститутів. Вони надають завершений вигляд природі людини, компенсують її біологічну недостатність і регулюють життєдіяльність в суспільстві. Визначальну роль в соціалізації індивіда надається різним суспільним інститутам: державній владі, сім'ї, церкві.

Цікавою є неоконсервативна концепція влади. Відмічаючи основною своєю політичною метою досягнення політичної єдності, неоконсерватори особливо акцентують увагу в даному відношенні на роль влади. Владні відношення розглядаються як такі, що цементують суспільство, а будь-яке їх порушення – як його руйнування.

Місце влади в антропологічній концепції обумовлене тією роллю, яку вона відіграє в справі соціалізації індивідів. Так, згідно з де Бональдом, влада здійснюється через «посередницькі тіла» (сім'я, цех, корпорація), членство в яких включає індивіда в суспільство і через дії яких створюється і зберігається суспільна спільність. Слід зазначити, що фактично всі консервативні мислителі вважали ідеальним спів подання державних законів і національних звичаїв. Неоконсерватори прибічники тези про необхідність сильної влади, яка підкреслюється антропологічними аргументами, зокрема, посиленням на те, що індивід – істота суперечлива, схильна до ризику і небезпеки, має тенденцію до виродження. Влада повинна обмежувати його потяг до радикалізму, анархії, агресії.

Важливе місце в політичній філософії консерватизму відводиться релігії. При цьому важливим визнається інтеграційний потенціал релігії, що виводиться з постулату про її всезагальність.

До вихідних філософських установок та ідей неоконсерватизму відноситься також орієнтація на «суспільство досягнень», на критерій результативності.

Для неоконсерватизму характерний пріоритет політичного. Проте це зовсім не означає, що в ньому відсутній соціальний момент. В його основі лежить стимулювання особистих досягнень приватної ініціативи. Соціальний захист «слабких» обмежується підтримкою тих, хто дійсно не може працювати. Неоконсервативна свідомість непримирима до споживацтва. Той мінімум соціального захисту, який справді необхідний, не треба вважати свободою, – це лише елементарна передумова здійснення справжньої громадянської свободи. Кожен крок у бік соціальної справедливості сучасні консерватори розглядають як зрівнялівку, послаблення свободи. Рівність, на думку неоконсерваторів, можлива лише за рахунок свободи. Це має відношення до встановленого законом мінімального рівня заробітної плати, або встановлення тривалості робочого дня. Такі акції сучасні консерватори називають безглуздям.

Слід зазначити, що консерватори важливого значення надають традиції. Консервативна думка завжди розглядала її в якості основного елемента суспільного стану, який об'єднує людей в єдине ціле.

Активне звернення до традицій і цінностей минулого в сучасній ситуації – це справа знайти вихід із духовної і моральної кризи, дати відповідь на ключові питання сучасності, створити національний консенсус на основі традиційних моральних цінностей.

Це ще більш чітко видно при зверненні до основних рис консерватизму, сформульованих Г.-К. Кальтенбруннером. Першу з них він визначає як спадкоємність, розуміючи її як вірність традиціям і цінностям, а відповідно, і турботу про створення матеріальних і духовних умов, за яких традиції і спадкоємність були б сприйняті і реалізовані суспільством. Другою рисою консервативного світосприйняття Кальтенбруннер вважав стабільність, яка, на його думку, виступає головною умовою, яка робить можливим створення істинної цілісної орієнтації людини.

Щоб забезпечити спадкоємність традицій, необхідний порядок, який він оголошує третьою основною рисою сучасної консервативної моделі. Посилаючись на А. Гелена, він підкреслює, що порядок забезпечується суспільними інститутами. Звідси Кальтенбруннер виводить необхідність протиставлення руйнівному процесу звільнення людини від інституціонально обґрунтованого порядку. З цим пов'язана четверта риса консервативної моделі: державний авторитет.

Важливою (п'ятою) рисою консервативної моделі Кальтенбруннер оголошує принцип свободи. Її він трактує як можливість здійснення індивідуальної і суспільної ініціативи в межах допущених ієрархічним порядком.

В якості шостої завершальної риси світосприйняття консерваторів виступає песимізм. Консерватор повинен відчувати недовіру до всіх планів перебудови світу; він не вірить у можливість досягнення удосконалення, гармонії, абсолютної справедливості, тому що все це суперечить природі людини [2, с. 129–130].

Еволюція неоконсерватизму обумовлена впливом різноманітних факторів, умов і чинників. Як справедливо зазначає А. Л. Кияниця, «ідейне банкрутство неоконсерватизму в ході «Великої Рецесії» сприяло поширенню ідей, характерних для європейських «нових правих», в англосаксонському геокультурному просторі [4, с. 757].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз антропологічних засад консерватизму дає підстави зробити висновок, що він підтримує зв'язок поколінь, не допускає остаточного розриву в цьому зв'язку, поєднує майбутнє з минулим.

В теоретико-пізнавальному плані неоконсервативна практика рефлектує такі поняття як порядок, відповідальність, праця, мораль, релігія, любов до батьківщини, сім'я, стабільність, авторитет, обов'язок, честь, свобода, вірність, дисципліна, право, закон, церква.

Постійними темами політичної філософії неоконсерватизму є: природна нерівність людей стосовно фізичних і розумових здібностей; визначальна роль приватної власності для досягнення особистої свободи й захисту соціального порядку; визнання того, що традиційні норми є головною рушійною силою суспільного прогресу; існування чітких кордонів між класами і верствами необхідне для соціальної стабільності; обмеженість сфери людського розуму – отже, важливість інституцій, символів, ритуалів і навіть забобонів; бажаність розосередження, обмеження й збалансованості політичної влади.

Сучасна консервативна модель влаштування суспільства допускає свободу економічного маневру, вільну конкуренцію, значне послаблення державного регулювання економіки, використання можливостей планування й прогнозування ринку, обмеження державного втручання у ці процеси.

Показовим для неоконсерватизму є здатність прилаштуватися до соціально-економічних і політичних змін. Як справедливо зазначає А. О. Авксент'єв, «ідеологічний фундамент неоконсерватизму являє собою унікальне синтетичне поєднання низки консервативних і ліберальних принципів» (економічна політика в унісон сучасному розумінню лібералізму, відстоювання традиційних цінностей у культурній сфері внутрішньої політики, мілітаристський ухил і радикальний відхід від республіканського ізоляціонізму в зовнішній політиці) [1, с. 192].

Перспективами подальших досліджень у цій площині можуть бути: консерватизм і демократія, консерватизм і громадянське суспільство, держава і влада в консервативній реконструкції тощо.

Джерела та література

1. Авксент'єв А. С. Еволюція ідеології та політики неоконсерватизму / А. С. Авксент'єв // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – Том 17. – № 912. – С. 188–193.
2. Галкин А. А. Консерватизм в прошлом и настоящем / А. А. Галкин, П. Ю. Рахшмер. – М.: Наука, 1987. – 192 с.

3. Гарбузов В. Н. Консерватизм: ценности, идеи, политика / В. Н. Гарбузов // *Метаморфозы истории*. – 1997. – Выпуск 1. – С. 136–162.
4. Кияниця Л. Л. Трансформація «правої» та «лівої» парадигми у сучасному політичному дискурсі: глобально-історичний контекст / Л. Л. Кияниця // *Молодий вчений*. – 2017. – № 10(50). – С. 754–759.
5. Консерватизм: онтологія / [упоряд. О.Проценко, В.Лісовий]. – К.: «Смолоскип», 1998. – 598 с.

Sytnik Olexander, Silvestrova Oksana. The political philosophy of neoconservatism: the reconstruction of ideological paradigms. The article discusses the key themes of the modern political philosophy of conservatism. The purpose of the article is the policy of reconstructing the ideological paradigms of the political philosophy of neoconservatism, which is based on the basic principles of classical conservatism. Their reconstruction in the political philosophy of neoconservatism made it possible to determine their basic principles: continuity, stability, order, state authority, freedom, pessimism. Neo-conservatism took into account the complexities of the modern world, determined the range of problems in all spheres of society. His political consciousness is characterized by focusing on philosophical anthropology, problems of religion, traditions and progress. The political theory of neoconservatism proceeds from the idea of a strong state and order. A strong, even an authoritarian state is the basis of the social and political development of society, stability and order. Along with family, language, and the right, neoconservatives view the state as one of the fundamental institutions, seeing in it the means of «taming the criminal inclinations of man», with the help of which «people defend themselves from themselves». Neoconservatism pays special attention to anthropology. If the classics of conservatism referred to the invariance of human nature, in contrast to the progressist reformers and revolutionaries with their assertion about its dependence on socio-cultural conditions, then for the neoconservative philosophical anthropology a person's «incompleteness» is a threat, because he can lose his human appearance and plunge himself into barbarism or even complete your story of self-destruction. Neoconservatives emphasize the importance of personal autonomy of freedom, which, however, is not a goal in itself, but only a means to achieve a good that is formed and developed only in a community. The neoconservatives view power in the traditional spirit: seeing in it the premise of all freedoms, they attach paramount importance to law and order, authority and discipline, believing that modern society is a society of obedience and obedience, and the state has the right to take appropriate measures to achieve these goals.

Key words: conservatism, neoconservatism, political philosophy, ideology, politics.

Сытник Александр, Сильвестрова Оксана. Политическая философия неоконсерватизма: реконструкция мировоззренческих парадигм. В статье рассматриваются ключевые темы современной политической философии консерватизма. Цель статьи – политика реконструкции мировоззренческих парадигм политической философии неоконсерватизма, которая базируется на исходных принципах классического консерватизма. Их реконструкция в политической философии неоконсерватизма дала возможность определить их основные принципы: преемственность, стабильность, порядок, государственный авторитет, свобода, пессимизм. Неоконсерватизм учел сложности современного мира, определил круг проблем во всех сферах общества. Для его политического сознания характерно акцентирование внимания на философской антропологии, проблемах религии, традиций и прогресса. В качестве одного из фундаментальных институтов наряду с семьей, языком, правом неоконсерваторы рассматривают государство, видя в нем средство «укрощения преступных наклонностей человека», с помощью которого «люди защищаются от самих себя». Политическая теория неоконсерватизма исходит из идеи сильного государства и порядка. Сильное, даже авторитарное государство – основа социального и политического развития общества, стабильности и порядка. Особое внимание неоконсерватизм уделяет антропологии. Если классики консерватизма ссылались на неизменность человеческой природы, в противоположность прогрессистским реформаторам и революционерам с их утверждением о её зависимости от социокультурных условий, то для неоконсервативной философской антропологии как раз «незавершенность» человека представляет угрозу, ибо он способен утратить человеческий облик, ввергнуть себя в варварство или даже завершить свою историю самоуничтожения. Неоконсерваторы подчеркивают важность личной автономии свободы, которая, однако, не является целью в себе, но лишь средством для достижения блага, формирующегося и развивающегося только в сообществе. Власть неоконсерваторы рассматривают в традиционном духе: видя в ней предпосылку всех свобод, они придают первостепенное значение закону и порядку, авторитету и дисциплине, полагая, что современное общество – общество повиновения и послушания, а государство для достижения этих целей вправе принимать соответствующие меры.

Ключевые слова: консерватизм, неоконсерватизм, политическая философия, идеология, политика.

Стаття надійшла до редколегії
20.08.2018 р.